

Budimir Lončar

„Životopis političara“

izgovoreno u Zagrebu novinaru Dragoslavu Simiću u mikrofon

25. 4. 2014.

Treća emisija iz serije „Budimir Lončar, životopis političara“

Uspomene jednog diplomate

Oni su poslali telegame. Vlado Popović je poslao telegame. Da mi ne možemo krivo se predstavljati, da mi moramo reći i američkom javnom mnijenju i svakom sagovorniku da smo mi došli u sukob sa Staljinom zato što smo komunisti a ne zato što smo antikomunisti. On je to pojednostavio. A Bebler je rekao: *Tako se može razgovarati sa zvaničnicima. A sa javnim mnijenjem treba pokazati da mi imamo alternativu socijalizmu ruskom. I da mi tu alternativu znamo prepričati, iznijeti i tako dalje. I to zahtjeva bitno drugčiji odnos prema našoj orijentaciji. Prema našoj cijeloj aktivnosti.*

Cijela prepiska se vodi sa Kardeljem. Još je Kardelj bio ministar spoljnih poslova. Oni šalju zapravo Titu i Kardelju. Svako za sebe šalje. Ali Kardelj odgovara. Ja sam, naravno, bio sve vrijeme u toku. I čekamo ishod. Malo i preplašeni, a malo i uzbuđeni. I šta se događa? Kardelj kaže: *Čini mi se da je nesporazum između vas, da i u jednom i u drugom stavu ima točnosti i samo ta dva stava treba povezati.* Lukav odgovor. I on ništa nije rekao. Ta dva stava nisu u konfliktu. Sigurno što smo se sukobljavali što smo komunisti, ali drugčiji komunisti.

To je jedan događaj koji mi je stavio u centar razmišljanja šta je to Jugoslavija, šta je to njena vanjska politika. I ja sam konsekventno tome naročito pod uticajem, recimo Vlado Popović je bio aktivista. I on je stalno tražio aktivizam. A Bebler je tražio suptilnost i tražio je jednu rafiniranost diplomatsku. I ja sam i jednog i drugog osluškivao. I tu sam zapravo pobrao prve nazore na diplomaciju. Onda praksa sama po sebi me je dovela dotle da shvatim da ne trebam ja tražiti u javnom mnijenju sagovorništvo, nego moram ići na institucije. Da treba ići na institucije za koje ti možeš biti zanimljiv, a koje i nešto znače. Onda sam shvatio da treba tražiti one koji drukčije misle, a ne istomišljenike. Doduše,

malo ih je i bilo tamo. A da ih je i bilo, njih ne trebate nego sasvim ljude iz drugog područja. I tako sam ja uspio razviti jednu svoju aktivnost pored Ujedinjenih nacija. U Ujedinjenim nacijama je to bilo jednostavnije.

Ko je bio naš predstavnik u Ujedinjenim nacijama tada?

Aleš Bebler. Za mene je Aleš Bebler ... Sad ću vam ispričati zašto. Ja sam došao u maju mjesecu pedesete. Tada je počeo Korejski rat. Sjeverna i Južna Koreja. I tada je to bio veliki događaj. Jer je bilo špekulacija da u okviru Hladnog rata kad započne vrući rat ne znači li to da će se sada Hladni pretvoriti u jedan novi svjetski rat. I to je došlo u Ujedinjene nacije. I bilo je Vijeće sigurnosti, zasjedanje. Ja sam tek stigao. I mene su tamo odveli. I sjedeo sam tamo, u zadnjem redu, iza Beblera. Ispred su sjedeli savetnici: Pleić, Ninčić, Barjaktarević, sjećam se. Ninčić je sin od bivšeg kraljevog ministra Ninčića, čija ćerka je sada u diplomaciji. On je bio prijatelj Lole Ribara. I njegova sestra je Ninčićka koja je prevodila Titu za vrijeme rata. Ćerka i sin su bili lijevičari. Jugoslavija je bila član Vijeća sigurnosti. I predsjedavao je Bebler po redoslijedu. On je briljantno vodio tu sjednicu na engleskom jeziku. On je Španjolcima, Latinoamerikancima odgovarao na španjolskom, Rusima na ruskom, Francuzima na francuskom. Jedino što nije znao od tih jezika kineski. Ali tada nije bila glavna Kina nego Formoza. I bio je briljantan. Ja sam bio tako impresioniran da, kad se završila ta sjednica, ja sam bio preplašen, pa gdje je meni tu mjesto. Ja jedva sam počeo natucavat nešto engleski. Tu meni nema mjesta, gdje sam ja to došao. Ja sam se preplašio. A onda mi je dolazila istovremeno jedna snaga, ambicija, želja da se ja tu uvrstim, da ja to slijedim, da je to šansa, da je to izazov. Tako da je Bebler za mene ostao jedan od markantnijih diplomata. Ja sam posle njega smjestio na svoje mjesto. On je bio veliki virtuoz diplomacije. Ali u strategiji nije bio tako jak, ni u analizi. Tada mi je bio najveći diplomata koga sam ikada u životu susreo. Ali jedan dio toga je ostao. I on je bio strašan i provizator govora. I šta se događa? Da ja tog Beblera koji me je impresionirao, koji me je preplašio, koji me je na neki način fascinirao, da sam ga zamjenio u Indoneziji na

dužnost ambasadora kad sam išao prvi put za ambasadora u Indoneziju. To je bilo 1965. godine.

Tako da ta škola Njujorka je za mene bila presudna. To je prava škola. Tu sam naučio više nego u svim drugim poslovima. Mada sam ja od tada ostao u diplomaciji punih pedeset i nekoliko godina i imao vrlo značajne zadatke. Šta je zapravo uslovilo moj razvoj da sam došao do ministra? Jer ja sam počeo sa funkcijom najnižom iako sam došao s reputacijom oficira Jugoslovenske armije, borca četrdeset i druge godine, skojevskog rukovodioca. Došao sam sa visokim performansama, ali još uvijek sa malim za biti diplomata. Pa sam počeo kao drugi sekretar. Čak i treći. Samo sam brzo promaknut u drugog, pa prvi, pa onda savjetnik druge klase. Pa savjetnik prve klase. Savjetnik ministara druge klase. Pa ministar prve klase. I ambasador sam imenovan. To se ne polaže, tu sam imenovan.

Ja sam trebao ići u Ženevu, u Ujedinjene nacije. Jer sam se ja dosta bavio multilateralom. Kad sam se ja vratio iz Njujorka onda sam ja osnovao jednu grupu, koja se zvala Grupa za analizu u ministarstvu spoljnih poslova. Ona sam tu grupu pretvorio u Grupu za planiranje i analizu.

Koča Popović

Uvijek je nešto presudno u vašem životu. Kao što je bio susret mog oca sa svojim ratnim drugom. Ili moj sa razrednim starješinom Ogrizovićem, ili da sam Beblera imao kao uzor do te činjenice da sam u Njujorku, tada Bebler već nije bio tamo, došao je Koča Popović na zasjedanje Generalne skupštine. I onda se njegov šef kabineta razbolio i on je tražio od stalnog predstavnika Ujedinjenih nacija nekoga ko će ga opsluživati, ko će mu praviti zabilješke i ko će sa njim ići umesto šefa kabineta. Tada je bio stalni predstavnik dr Jože Brile i on je mene pitao bili ja to hteo prihvatiti. Ja sam rekao: *Malo mi je teško, ali mogu.* I ja sam to prihvatio. To je već bilo pri kraju mog boravka tamo. I ja sam njega pratio. On je imao po pet, šest sastanaka prepodne. Po dva, tri popodne. Nekada je bilo deset sastanaka, nekada samo tri. Ja bih svako več napravio njemu pregled njegovih razgovora. Napravio bih na kraju jedan rezime. Na početku bih rekao šta je

najvažnije, na kraju bih rezime. I onda bih rekao šta je od toga ostvareno što smo mi planirali, a šta je novo. Jer smo mi planirali šta treba razgovarati. I on mene gleda jednom kad smo išli na ručak. On je volio da ide u kineski restoran.

I on meni kaže: *Pa gde ti držiš onaj svoj magnetofon?*

Ja kažem: *Koji magnetofon?*

Kaže: *Nemaš ti magnetofon.*

Ja kažem: *Nemam.*

Pa kako ti to sve naveče znaš? Vidim da ne pišeš ništa.

Ja kažem: *Pamtim.*

Ma ajde nemoj se šalit.

Ja kažem: *Druže ministre, ja pamtim. To vam mogu reći.*

Onda sutradan vidim da je pokrenuo pažnju. Gledao me stalno. Kad bi završio, pogledavao me. I onda je došao do uverenja da ja stvarno nemam magnetofon. Bili smo mjesec dana zajedno. Kad sam ja odlazio, on se meni zahvaljuje i kaže: *Kad se ti vraćaš.* Ja kažem tada i tada, za par mjeseci. On kaže: *Javi mi se čim dođeš.* Kad sam došao, ja se javim njemu. Ali sam se kolebao, ali se ja ipak javim njemu. I on meni kaže: *Ti moraš kod mene raditi. Meni treba baš takva pamet kakvu ti imaš.* To je bilo 1956. godine. I od tada pa do njegovog završetka, ja sam s njime se nalazio svakog jutra u deset sati. I to je bilo presudno za moj uspon. Ja sam sve ovo što sam napredovao, napredovao u tom vremenu. I ne samo to. Na svaki put na koji je on išao i ja sam išao. E sad, tu su bila dva događaja značajna koji su mene kod njega, kako bih rekao, mi smo se međusobno apsolvirali na ovaj način. Bili smo u Moskvi. Posle pedeset i šeste godine kada je došlo do sukoba između Hruščova i Tita oko Nađa onda su zahlađeni odnosi. Jedno pet godina, od '56. do '61.

Onda smo 61. godine izabrani u Kairu, i ja sam bio na tom sastanku, za domaćina prve Konferencije nesvrstanih. I to je Moskvi dalo povoda da daju inicijativu da dođe do ponovnog visokog susreta. I predlagali su da bude susret na nivou državno-partijske delegacije. Koča je odmah rekao da je to dobro. I išao kod Tita i rekao: *Predsjedniče, mi to moramo prihvatiti. To znači da smo mi ojačali čim nas zovu. Konferencija dosta igra ulogu koju ćemo mi imati. Ali ja predlažem da ne ide partijska nego državna delegacija. Nemamo mi šta ideologiju sa njima*

*razmatrati. Mi imamo razmatrati državne odnose, svijet. I Tito je rekao: Imaš pravo. I ti ćeš biti šef delegacije. I Koča je rekao: To sam i ja mislio. I onda smo otišli. U toj delegaciji su bili: Veljvoda, Mojsov, Žarković i ja. I bilo je još od tehničkih pratećih; recimo Raif Dizdarević je bio tada u tehničkom dijelu. On je kod mene radio u toj analizi i planiranju. A njih sam osnovao po njegovom utjecaju Koče Popovića. Onda je bio razgovor sa Hruščovim, četiri ipo sata. Koča je uvijek tražio da sjedim uz njega, s lijeve strane, da mu mogu dati neki podatak. Da ga mogu podstaći. Završi se sastanak sa Hruščovim. Idemo kod Mikojana koji je bio opet posebno zanimljiv. I kaže meni Koča: *Morali bi poslati Titu depešu o ovim razgovorima. Naročito o razgovoru sa Hruščovom. On to nestrpljivo očekuje. Ajde nemoj se ljutiti. Nećeš ići na prijem kod Gromika. Ti napiši tu depešu.* Ja ga pitam koliko treba da bude duga. Kaže: *Šta ti misliš.**

-Pa zavisi da li da pravimo zaključak ili da ostavimo otvoreno. Kaže: Ostavi otvoreno zaključak. Četiri ipo do pet stranica. Nemoj više od pet.

I naravno ja sam išao da radim na toj depeši. Došao sam naveče u 12h u Kremlj gdje smo mi bili smešteni. On, ja i njegova sekretarica smo bili smešteni u vilu Kalinjin kao najbolju. Bivši predsednik prezidijuma, Vejvod, Mojsov i ovi svi ostali su bili smešteni u vilu Dimitrov. Tako se te vile zvale. I ja sam došao u pola noći sa tom depešom. I on je gledao neki film. On se digao. Ja kažem: *Evo, družo Kočo, depeša.*

Jesi li je poslao?

Kako ću je poslati kad je vi niste ni vidjeli ni potpisali?

On kaže: *Jesi li zadovoljan?* Ja kažem: *jesam.*

-koliko je dugo?

Ja kažem: *Skoro pet stranica.*

-Dobro. Pošalji.

-Pa treba te potpisat.

On potpiše bez gledanja. Sad je mene to malo preplašilo. Kad je on to potpisao. I kaže mi pošalji. A šifrant je bio sa mnom. Pratio me je šifrant koji treba da odnese natrag. Ja pitam da li da pokažem Vejvodi, Mojsovu i ovima tamo. Rekao je ne, ne. To je mene strašno impresioniralo i obavezalo. Sutra ujutro smo išli za Lenjingrad. Pratio nas je Gromiko. I možete misliti koliku je

važnost dala sovjetska strana toj poseti kad je Gromiko njega pratio u Lenjingradu u jednu kulturnu ekskurziju. I onda u onom našem vagonu je najpre bila kava, pa malo priča. Malo se mezilo. I Gromiko je otišao u svoj vagon. A Koča pita: *Imaš li ti onu depešu što si poslao?*

-Imam sve kod sebe.

-Daj mi da vidim.

I on čita tu depešu i malo brčiće frka. Pogleda me onako ispod oka: *Malo si me pohvalio ali nisi pretjerao. Dobro je. Daj neka ide i Rankoviću i Bebcu i Marku.*

Pošto je šifrant bio s nama ja sam njemu rekao kako je on to sad uredio. Otišla je i njima ali naknadno. Tu sam doživio od njega jedno strašno povjerenje. To je bilo presudno za moj osjećaj vlastite vrijednosti u njegovoj funkciji. Nikad on na put nije išao bez mene. Sa mnom je razmenjivao i svoja intimna razmišljanja. Čak i o Titu šta misli. I čak neke Titove slabosti je on sa mnom govorio. Uvijek sa uvažavanjem, a u okviru uvažavanja je bila neka kritična vrlo značajna poenta.

Tako je bio još jedan značajan događaj koji me je posebno onda ohrabrio i koji je u SIPu imao odjek. I bilo je jasno da on mene kapacitira i iznad moje... Ja sam bio član kolegijuma. Ali ipak tu je bio zamjenik, tu je bio podsekretar. Ali je on mene kapacitirao van tog konteksta. Bili smo na drugoj konferenciji u Kairu. I u Kairu na toj konferenciji, koja je bila dosta teška ali značajna, je bilo dosta živo. I na kraju Naser pozove Tita da ostane na odmoru. I svi mi odemo iz hotela. To je bio jedan zanimljiv događaj, dramatičan. Morao bih ga posebno opisivat, kako je izgledala ta konferencija. I tu se Tito ljutio na Koču i na mene. Ali se to posle pretvorilo u priznanje. Jer smo mi išli kao prethodnica na ministarski sastanak gdje se raspravljale neke sporne stvari. I kako smo se mi raspakivali u vili, odnosno u predsjedničkoj palati, trči po hodnicima i viče Žeželj koji je bio ađutant: *Drugovi, kod Tita na sjednicu, pao je Hruščov.* I mi dođemo kod Tita, delegacija u kojoj je bio Vlado Popović, Koča Popović, Đerđa, Feić Salko i bio sam ja. Tito kaže: *Pao Hruščov, čuli ste. To je veliki događaj. I šta da radimo? Da li da se ja vraćam natrag kao prvo. A posle ćemo razmotriti šta to znači.* Vlado Popović kaže: *Druže*

Stari, ja mislim da ne bi bilo dobro da ideš natrag. Zašto, ako je potres u Moskvi, morala bit detonacija u Beogradu?

-Šta ti Koča misliš?, kaže Tito.

-Pa ja se ovog puta slažem sa Vladimirom Popovićem.

-Pa onda se i ja sa vama slažem, kaže, onda nemamo šta više da diskutiramo. Dakle, ja ostajem. Ali bi trebalo neko da ide u Beograd da prenese ovo. Ja mislim da ti Kočo treba da ideš i da preuzmeš cijelu stvar u svoje ruke. Ko ide s tobom?

-Ide Lončar sa mnom.

I mi smo u avionu bili, spremali se da idemo. Zvao on odmah Žeželja neka organizuje avion. I u avionu samo jedna djevojčica bila. Sjedela je natrag i mi, nas dvojica, naprijed. Dosta veliki avion. Za otprilike stotinak ljudi. Onaj Iljušin. To je bila jedna Srbijanka, mala koja je studirala u Beogradu kod Lorkovićke Melite, koja je posle otišla za profesora u Kairo. I onda je ona išla kod nje da diplomira. Zapamtio sam da se zvala Srbijanka, nikada je više nisam video, svidjela mi se. I Koča i ja smo malo razmatrali i pričali šta je to, šta može bit a šta ne može bit. Došli u Beograd, već je bilo pola noći. Sačekaju nas kola i on meni kaže: *Dobro, vidimo se.* Onda opet se vrati: *Slušaj, ajde ti svoju ekipu okupi pa pokušajte malo to vidjeti šta je to. Malo informacije da skupite. Pa da se ti i ja i Nikezić nađemo sutra u deset sati.*

Pad Hruščova i domaća politička scena

Mi se nađemo u deset sati kod njega. Ja sam u šest sati odmah preko dežurnog zvao da u šest sati dođe moja ekipa. Prvo smo napravili činjenički, odnosno faktografski pregled kako se to objašnjava u Moskvi, kako to u lageru, kako reagira zapad. Posebno Amerika i NATO. I ujutro smo se mi našli. Malo smo razmotrili to gledište. Ja sam izložio ta fakta više u vidu analize, Ali je faktografski. Nikezić je to dosta dobro komentirao. Zaključak kaže da pratimo dalje i da pošaljemo jednu, prvu informaciju da napravimo za diplomatska predstavništva. Više u smislu da su još uvijek stvari u kretanju i da drugo prate. VIše upitnik da bude. Tri sata posle podne kući ja dođem na ručak. Zakazao sam mojima da se nađemo ponovno u šest sati u ministarstvu, kad zove

telefonom, moja žena nosi slušalicu, kaže: *Drug Koča, drug Koča.*
Ja uzimam slušalicu: *Izvol'te družo Kočo.*

- Šta radiš?
- *Spremam se da ručam.*
- *Požuri sa ručkom. Budi u pet sati na trgu Marksa i Engelsa. Biće proširena sjednica CK izvršnog komiteta. I obavjesti Marka Nikezića neka i on dođe.*

I onda stane.

- *Slušaj, ono što smo juče razgovarali stavi ti to meni na par kartica za izlaganje.*

Ja pitam za koliko dugo.

- *Pa za izlaganje za jedno petnaest do dvadeset minuta ne dulje.*

I sad, naravno, ja nisam imao mašinu pa sam ja to grubo sve. A nisam imao te papire kod sebe, ali sam znao sve napamet. Posle sam krasnopisom to napisao. Došao sam u deset do pet zabavio me je ručak i eto Marka Nikezića. Kaže: *Jesi li šta napravio za šefa?*

- *Napravio sam mu pet-šest kartica za izlaganje.*

Još ga pitam i hoće li da pogleda. Kaže: *Neću, neću.* I eto Koča i mi krenemo gore na sjednicu. Sastanak otvara Ranković. I kaže: *Svrha je da razmotrimo događaj u Moskvi. Pao je Hruščov. Ne znam kako će se kretati situacija ali je to ozbiljan događaj. Ima riječ drug Kardelj.*

Kardelj kaže: *Slušaj Marko, razmišljao sam bolje da govori Koča Popović. To je njegov resor. On je bio sa Titom sada, da čujemo njega pa ćemo diskutirati.*

I ja sad njemu dajem papiriće, on ih meni vraća. Ja sjedim sa njegove desne strane, Nikezić sa lijeve. I on uzme riječ:

Da, kao što sam već obavjestio neke od vas, mi smo imali sastanak. Tito će ostati tamo. Ideja je da ne moramo pokazivati svijetu nervozu, ali moramo dobro razmotriti i vidjeti kud se to kreće. Držati u toku naša predstavništva i republike. A u ime mene će govoriti moj savjetnik Leka Lončar.

Ja se smrzao. Nije mi ništa rekao. I meni se noge tresu. I ja uzmem te papiriće. Prvu rečenicu sam izrekao drugačije nego što sam tamo napisao ali odlično. I ja sam izlagao tačno trideset minuta. Kaže Koča: *Dobro je, dobro je.* Tiho mi je to

rekao. I uzme riječ Kardelj: *Ja sam slušao Koču i Lončara koji je bio širi. Meni to leži. Meni to leži. Ta procjena sa određenim rezervama sa pravom.*

I naravno da je to bilo iznenađenje da sam ja govorio. Govorio bi Nikezić ako neće on. Posle tri dana je bila savezna skupština. Zatvorena sjednica. Pad Hruščova.

Koča kaže: *Idemo.*

Ja kažem: *Druže Kočo, ja sam ovog puta pripremio ovoga puta bolje na mašini. I imali smo novo; ove nove stvari.*

- *Samo ti to drži kod sebe. Ti ćeš opet izlagati.*

Dođemo tamo. Predsjedavajući otvara sjednicu. Ne znam ko je bio predsjedavajući. Kaže da će Koča Popović govoriti o padu Hruščova. I Koča kaže: *Mi smo imali sjednicu kod Tita, imali smo izvršni komitet. U moje ime i ime ministarstva će izlagati Budimir Lončar.*

Onda se neko pobunio: *Ne, ne mi hoćemo čuti ministra.* Ministar se opet digne i kaže: *Slušajte, Ako vi nemate poverenja u onoga koga ja predlažem onda nemate poverenja ni u mene. On će govoriti umesto mene. Jeste li razumjeli?*

I onda sam ja imao izlaganje. E to je je bio još jedan događaj u mom životu koji mi je dao jedan novi polet. I ne samo polet nego i jednu novu odgovornost. Jedno novo saznanje šta ja njemu značim. Ali, ogromnu odgovornost.